

ОСОБИСТІСТЬ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА КРИЗИ: АКСІОЛОГІЧНИЙ, ЕКОНОМІЧНИЙ ТА СУБ'ЄКТНИЙ АСПЕКТИ

УДК 159.923+316.613.5]:316.4(082)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.329081>

Тетяна Пантюк, доктор педагогічних наук, професор
кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0672-9663>

Юрій Пантюк, аспірант Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-9551-1467>

Тарас Чубінський, аспірант Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-3243-3613>

Василь Гриняк, аспірант Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-3836-0252>

Юрій Якимець, аспірант Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-5141-4881>

ОСОБИСТІСТЬ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА КРИЗИ: АКСІОЛОГІЧНИЙ, ЕКОНОМІЧНИЙ ТА СУБ'ЄКТНИЙ АСПЕКТИ

У статті аналізуються такі глобальні і суспільні виклики як пандемія, війна, міграція. Обґрунтовано, що їхні наслідки вимагають перегляду підходів до виховання дітей та молоді; визначення нових виховних пріоритетів на певному відтинку життя суспільства; підготовки дітей та молоді до складних суспільних реалій і формування у них умінь долати стреси, зневіру, розвивати стійкість і волю; бути готовими до розбудови держави в нових, мирних умовах; усвідомлювати важливість освіти для сталого розвитку. Доведено, що ці та інші питання освіти й виховання в умовах сьогодення стають визначальними для педагогічної науки і вимагають розробки нової моделі виховання.

Ключові слова: освіта; виховання; аксіологія; економічне виховання; господарська культура; суб'єктність; особистість.

Лит. 15.

Tetiana Pantiuk, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor of the
General Pedagogy and Preschool Education Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0672-9663>

Yuriy Pantiuk, Postgraduate Student,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-9551-1467>

Taras Chubinskiy, Postgraduate Student,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-3243-3613>

Vasyl Hrynyak, Postgraduate Student,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-3836-0252>

Yuriy Yakymets, Postgraduate Student,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-5141-4881>

PERSONALITY IN CONDITIONS OF WAR AND CRISIS: AXIOLOGICAL, ECONOMIC AND SUBJECT ASPECTS

The article analyzes global and social challenges such as the pandemic, war, migration. It is substantiated that their consequences require a review of approaches to raising children and youth; determining new educational priorities in a certain area of society's life; preparing children and youth for complex social realities and forming in them the skills to overcome stress, despair, develop resilience and will; to be ready to build a state in new, peaceful conditions; to realize the importance of education for sustainable development. It is proven that these and other issues of education and upbringing in today's conditions are becoming decisive for pedagogical science and require the development of a new model of upbringing.

The problems of modern upbringing in its wide and diverse palette are actively studied by Ukrainian scientists, whose works determine the vectors of development of Ukrainian education in today's conditions. An analysis of their works is presented in the article.

The necessity and content of a new concept of Ukrainian upbringing are substantiated, and it is noted that it should reflect the realities that the state and a person face in conditions of war. Anxiety, uncertainty, destruction, mass migration are far from all the challenges we are overcoming today. Life in wartime requires from everyone new skills, strength of spirit, will, which will help to move forward despite uncertainty, despair and fear: to study, develop, implement life plans, create and live.

We believe that in wartime and crisis, the issues of personality education have become relevant, in particular: axiological foundations of human development; formation of its civic culture; strengthening patriotic education with a deep understanding of the national idea; new approaches to economic and economic education from an early age; establishment of the subject-subject paradigm of education, etc.

These issues require the development of a new strategy of education in wartime and crisis, the formation of an applied concept of education taking into account the interests of the state, community, and individual.

Keywords: education; education; axiology; economic education; economic culture; subjectivity; personality.

Актуальність дослідження. Питання виховання дітей та молоді в Україні в умовах сьогодення відзначається особливою актуальністю і важливістю. Події, які відбуваються у першій чверті ХХІ ст. становлять певну загрозу усталеному світопорядку і вимагають цілісного підходу у всіх аспектах суспільного життя, де освіта є одним із визначальних чинників. Глобальні і суспільні виклики, серед яких пандемія, війна, міграція та їхні наслідки, вимагають перегляду підходів до виховання дітей та молоді; визначення нових виховних пріоритетів на певному відтинку життя суспільства; підготовки дітей та молоді до складних суспільних реалій і формування у них умінь долати стреси, зневіру, негативізм, берегти силу духу, розвивати стійкість і волю; бути готовими до розбудови держави в нових, мирних умовах; усвідомлювати важливість освіти для сталого розвитку.

Ці та інші питання освіти й виховання в умовах сьогодення стають визначальними для педагогічної науки і вимагають розробки нової моделі виховання з орієнтиром на глибоке розуміння засадничого підґрунтя життя людини і формування відповідних життєвих знань та компетенцій особистості з раннього віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виховання гармонійної особистості зі сформованими поглядами на цінності, усвідомленням вагомості моралі у людському житті, широким світоглядом, розумінням цілісності світу і важливості його сталого розвитку, визначеними громадянськими пріоритетами тощо – це та мета виховання дітей та молоді, яка дозволить зберегти планету і дасть можливість кожному розвиватися за власною життєвою траєкторією. Про ці та інші пріоритети сучасного українського виховання в його державному та глобальному вимірі йдеться в державних документах, які визначають її зміст, принципи та складові. Серед них вагомими називаємо: Закон України “Про освіту”; Концепцію виховання особистості в умовах розвитку української державності; Нова українська школа. Концептуальні засади реформування серед-

ньої школи; Концепцію громадянської освіти; Концепцію громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності [4; 5; 6; 7; 11] тощо.

Проблеми сучасного виховання у широкій і різноманітній його палітрі активно досліджуються українськими ученими, праці яких визначають вектори розвитку української освіти в умовах сьогодення. Серед них: І. Бех, В. Бодак, О. Вишневецький, В. Кремень, Р. Малиношевський, Т. Пантюк, М. Пантюк, С. Сисоєва та ін. [1; 2; 8; 9; 2; 13]. У працях цих та інших учених:

- визначаються цінності виховання;
- аналізуються виклики і загрози розвитку суспільства в умовах сьогодення;
- формуються сучасні стратегії виховної роботи на уроці та в позаурочний час;
- деталізується зміст і завдання окремих напрямів виховної роботи;
- робиться спроба створити досконалі моделі виховного процесу для різних вікових категорій громадян;
- окреслюються шляхи та способи побудови такої системи освіти, яка відповідала б викликам сьогодення та водночас інтересам кожної особистості тощо.

Метою нашої статті є обґрунтування викликів, завдань, особливостей та специфіки сучасної освіти та виховання дітей та молоді в умовах війни і кризи крізь призму реалізації аксіологічного, економічного та суб'єктного аспектів.

Виклад основного матеріалу. Виховання дітей та молоді в умовах сьогодення потребує певних змін та удосконалення як теоретичної, так і прикладної складових. Це зумовлюється низкою причин, найвагомішими серед яких є:

- повномасштабне вторгнення росіян і потреба підготовки дітей та молоді до боротьби за нашу свободу і незалежність;
- світова криза моралі, коли матеріальні цінності, влада, володіння значним економічним впливом визначають хід історії і вирішують долі людей. Це потребує формування в людини розуміння незмін-

ності загальнолюдських цінностей задля збереження світу;

- необхідність усвідомлення і розуміння громадянських цінностей і їхнє системне формування у дітей та молоді;

- важливість в умовах сьогодення прийняття громадянських цінностей демократії, свободи, справедливості тощо задля побудови справедливого суспільного устрою;

- невизначеність суспільного життя і невпевненість у майбутньому, що вимагає переосмислення наявного досвіду життя і перебудови поглядів задля зміцнення життєвої позиції кожного громадянина;

- значне відчуження людей і втрата потреби та уміння щодо безпосереднього живого спілкування з огляду на тривале перебування у відносній ізоляції через епідемії;

- стрімкий розвиток науки і технологій, що часто стають загрозою для природи та людства вимагають виховання екологічної культури особистості задля сталого розвитку суспільства;

- руйнування інфраструктури України в період війни вимагає специфічних підходів у вихованні, які передбачають формування господарської культури дітей та молоді задля особистого та суспільного блага;

- значне погіршення фізичного, психічного та ментального здоров'я громадян і необхідність реалізації нових стратегій збереження здоров'я.

Ці та інші проблеми вимагають перегляду змісту і форм виховання, пошуку нових методів та способів реалізації виховних цілей, переорієнтації виховного процесу на національну ідею і патріотизм.

Обґрунтовуючи необхідність та зміст нової концепції українського виховання, важливо зазначити, що вона повинна відображати ті реалії, з якими стикається держава і людина в умовах війни. Тривога, невпевненість, руйнування, масова міграція – це далеко не всі виклики, які долаємо сьогодні. Життя в умовах війни вимагає від кожного нових умінь, сили духу, волі, які попри невпевненість, зневіру і страх допоможуть рухатися далі: навчатися, розвиватися, реалізувати життєві плани, творити і жити.

Одним зі складних і драматичних явищ часів війни є масова міграція, від якої так потерпають українці: “Якими би чинниками не була зумовлена міграція, вона завжди супроводжується кризою, яка, своєю чергою, по-різному відображається на суб'єктах міграції. Часто результатом міграції може бути значний успіх людини: вона почувається у безпеці, піднімається на вищий рівень матеріального життя, підвищує свій життєвий статус, одержує освіту, робить вагомі кроки у професійному рості та розвитку, відчуває задоволення від спілкування та праці, має можливість забезпечити достат-

ній рівень життя сім'ї і родини тощо. Проте точка відліку життя людей у статусі мігрантів завжди драматична, іноді трагічна. Яскравим прикладом цього є масова міграція українців у рамках нашої держави, що зумовлена військовими діями на сході України через окупацію цього регіону російськими військами та їхніми найманцями” [15, 35].

Передовсім українські учені обстоюють думку про важливість і необхідність аксіологічної складової виховання, де загальнолюдські цінності мають пріоритетне значення протягом усього життя людства. Так, О. Вишневський стверджує, що без них створити досконалу модель виховного процесу неможливо: “Завдяки своєму універсалізму вічні абсолютні засади Любові і Добра є завжди доступні і зрозумілі всім людям та народам різного рівня освіченості, власне, завдяки тому, що опредмечуються для кожної людини різнокультурними засобами. Звідси і поняття “повернення до традиційно-християнських засад” є синонімічним поняттям “повернення до засад вічних, абсолютних і універсальних” [2, 24].

В умовах сьогодення відзначається нівелювання загальнолюдських цінностей, де мораль, честь, гідність і правда є у пріоритеті. Натомість цілі народи первинним визначають матеріальні блага, ненависть, вигоду, економічний інтерес. Така стратегія є згубною для людства і спричиняє сучасну світову кризу, у центрі якої опинилася Україна.

Важливим є також збереження автентичності виховання, його національної традиції та самобутності і плекання на цьому ґрунті патріотизму у найшляхетнішому його вияві. Такі постулати є актуальними протягом усього часу існування українського народу, позаяк наші вороги завжди зазіхали передовсім на мову і національну ідею: “Немає “абстрактної людини” – вона завжди є носієм цілісної системи цінностей. Підготовляючи молоде покоління до творчої праці в житті власного народу, підготовляємо його заразом теж до творчої співпраці в культурному житті людства. Однак якась загальна культура не існує абстрактно поза нацією. Вона саме й є в тих народах, що творять людство, в їхньому культурному доробку. Тільки і тільки по черзі свій нарід одиниця може брати участь у загальнолюдському житті. Якщо так, то кожне правдиве і певне виховання не може не бути національним” [14, 192].

Глобалізація, попри незаперечні позитивні аспекти, несе одну із значимих небезпек – асиміляцію. Саме вона є причиною нівелювання автентичного, етнічного, народного. У цьому сенсі освіта повинна виробити методи задля збереження оригінальності і неповторності як освітнього процесу, так і національної культури.

Одним із важливих і значимих напрямків сучасного виховання є громадянське. Воно передбачає:

- формування громадянської культури;
- усвідомлення важливості необхідності відстоювання власних прав і виконання обов'язків громадянина держави;
- вміння використовувати у житті закони держави і дотримуватися їх у повсякденному житті;
- набувати компетенцій громадянина, відстоювати права громади і окремої особистості тощо.

Основною проблемою громадянського виховання в Україні є те, що ми одночасно будемо державу і громадянське суспільство у ній. Незрілість цих процесів ускладнюється також суспільними викликами, про які йшлося вище. Тому важливо розвивати суб'єктність особистості, її цілісність, усвідомлення важливості кожного, а не колективного начала. На цій позиції наголошували чи не всі педагоги-демократи. О. Вишневський з цього приводу писав: “Демократизація суспільного життя, що у різних народів відбувалася у різні історичні епохи, неминуче веде і до демократизації педагогіки, що орієнтується на соціальне замовлення. Показником цього є ставлення до індивідуальності. В умовах авторитарно-патерналістичного соціального устрою у суспільній свідомості домінує колективне начало, поняття “маси”, яку педагогіка на замовлення влади (“трону”) покликана “виховувати” – всіх і однаково. Саме поняття “виховання” стає всеосяжним. Така орієнтація веде до нехтування потребами і можливостями окремої людини” [2, 211].

В умовах війни та кризи загострюється також проблема економічного й господарського виховання дітей та молоді. Це зумовлено як об'єктивними (війна, руйнування, зниження рівня життя людей, економічне зубожіння в країні у час війни тощо), а також суб'єктивними (потреба пошуку нової роботи, несформованість умінь пристосовуватися до складних економічних обставин, невміння планувати власний бюджет, відсутність навичок виконання господарської праці тощо) обставинами. Ці та інші причини вимагають від усіх виховних інституцій посилення роботи щодо економічного та господарського виховання з тим, щоб пом'якшити вплив кризи як на країну загалом, так і на сім'ю, родину, окрему особистість.

У цьому сенсі найважливішими напрямками роботи вважаємо:

- раннє виявлення та розвиток інтересів, обдарувань і талантів людини;
- використання такого педагогічного інструментарію, який би дозволив дитині зрозуміти зміст і напрям власної ранньої професійної орієнтації;
- застосування у роботі батьків і педагогів таких методів роботи, які б формували економічну культуру особистості, розвивали вміння планувати фінанси, розподіляти власний чи сімейний бюджет, вчили економно витрачати кошти тощо;

– організацію економічного та господарського виховання шляхом апробації нових форм роботи, які мають характер гри, змагання, інтелектуальне навантаження, розвивають критичне мислення, вчать моделювати своє економічне життя і реалізувати професійні цілі тощо;

– залучення до цих процесів не лише батьків чи педагогів, але і широкої громадськості: підприємців, фермерів, господарників, менеджерів, окремих фахівців у певній галузі господарства, керівників підприємств, успішних людей, представників різних напрямків мистецтва, працівників ІТ сфери, словом усіх, хто має позитивний досвід успішного економічного життя;

– розвиток адаптаційного потенціалу особистості, що передбачає пристосування до нових обставин життя, зміни професійної орієнтації та певної діяльності, розвиток нових умінь та навичок, оволодіння новими технологіями, пристосування до складних обставин життя і розвиток умінь впоратися із життєвими викликами тощо.

У цьому сенсі саме суб'єктна складова стає важливим механізмом пристосування до життя в мовах кризи, викликів, ризиків, потрясінь.

Проблема суб'єктності особистості також актуалізується в умовах війни та кризи зокрема через те, що затребуваними стають люди, які готові брати на себе відповідальність, виявляти ініціативу, бути активними і діяльними. Всі відомі рухи: добровільні, волонтерські, громадські ініціативи тощо ґрунтуються власне на особистості, яка може і вміє впоратися зі складними викликами сама й об'єднати навколо себе однодумців, чи людей, які потребують допомоги і підтримки. Саме тому питання формування суб'єктності особистості в умовах освітнього процесу актуалізується в умовах сьогодення і потребує розробки реальних практичних підходів.

Учені доводять, що: “Загалом суб'єктність розуміємо як здатність оптимально актуалізувати зовнішні (соціальні, просторово-часові, фізичні тощо) та внутрішні (психічні, особистісні, духовні) можливості, адекватно інтегрувати актуальну ситуацію з перспективою ефективного (продуктивного) життєвого самовтілення особистості. ...Педагогічний феномен суб'єктності особистості полягає у визнанні та реалізації школярем себе як життєвої (цивілізаційної) цінності (виховний ідеал уже в мені), автора своєї особистості та свого життя (самонавчання, самовиховання і саморозвиток), агента творчого впливу на середовище (я створюю життєвий світ замість адаптаційної самодеформації)” [3, 48–49].

Висновки. Отже, вважаємо, що в умовах війни та кризи актуалізувалися питання виховання особистості, зокрема аксіологічних засад становлення людини; формування її громадянської культури;

посилення патріотичного виховання з глибоким розумінням національної ідеї; нових підходів до економічного та господарського виховання з раннього віку; утвердження суб'єкт-суб'єктної парадигми освіти тощо.

Ці питання потребують розробки нової стратегії освіти в умовах війни та кризи, формування прикладної концепції освіти з урахуванням інтересів держави, громади, особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Патріотизм у духовному злеті народу: наукова доповідь на методологічному семінарі НАПН України “Національно-патріотичне виховання дітей та молоді в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України: стратегії і завдання”, 6 квітня 2023 р. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2023. № 5 (1), С. 1–7. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5117>
2. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Дрогобич, 2006. 608 с.
3. Галян О.І. Особистість школяра у вимірах суб'єктності: історико-педагогічний дискурс: монографія. Дрогобич, 2017. 360 с.
4. Закон України “Про освіту”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>. (дата звернення: 17.03.2025).
5. Концепція виховання особистості в умовах розвитку української державності. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 17.03.2025).
6. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності. *Інформаційний збірник МОН України*. 2000. № 22.
7. Концепція громадянської освіти. Громадянська освіта: навч. посіб. / Р. Арцисhevський, Т. Бакка, І. Гейко та ін. Київ: Генеза, 2002. 151 с.
8. Кремень В., Сисоєва С., Бех І., Вознесенська О., Гавриш Н., Гончар Л., Журба К., Ільїн В., Канишевська Л., Кириченко В., Рейпольська О. та ін. Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі. 2022. № 4 (2), С. 1–30. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4206>
9. Малиношевський Р. Діяльність Інституту проблем виховання НАПН України в умовах воєнного стану. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 2022. № 4 (1). DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4131>
10. Науково-практичний семінар “Позашкільна освіта в умовах війни та повоєнного відновлення” (28 квітня 2023 р.). URL: <http://surl.li/izkqm>
11. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed> (дата звернення: 14.03.2025).
12. Пантюк Т., Бодак В., Пантюк М., Гамерська І. Глобалізація та інтеграція освіти України як індикатори її оптимізації та розвитку. *Молодь і ринок*. 2021. № 11–12 (197–198). С. 6–12.
13. Пантюк Т., Пантюк М., Миськів І. Освіта для сталого розвитку як індикатор суспільного поступу. *Молодь і ринок*. 2022. № 9–10 (207–208). С. 45–49.
14. Перший український педагогічний конгрес. Львів: накладом товариства “Рідна школа”, 1938. 252 с.
15. Психолого-педагогічний супровід осіб, постраждалих від міграційних процесів в умовах сучасних українських реалій: теорія і практика / Н. Скотна, М. Пантюк, І. Галян та ін. Дрогобич, 2019. 202 с.

REFERENCES

1. Bekh, I. (2023). Patriotyzm u dukhovnomu zleti narodu: naukova dopovid na metodolohichnomu seminarі NAPN Ukrainy “Natsionalno-patriotychne vykhovannia ditei ta molodi v umovakh voiennoho stanu ta povoiennoho vidnovlennia Ukrainy: stratehii i zavdannia”, 6 kvitnia 2023 r. [Patriotism in the spiritual rise of the people: a scientific report at the methodological seminar of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine “National-patriotic education of children and youth in conditions of martial law and post-war restoration of Ukraine: strategies and tasks”, April 6, 2023]. *Bulletin of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*. No. 5(1), pp. 1–7. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5117> [in Ukrainian].
2. Vyshnevskiy, O. (2006). Teoretychni osnovy suchasnoi ukrainskoi pedahohiky [Theoretical foundations of modern Ukrainian pedagogy]. Drohobych, 608 p. [in Ukrainian].
3. Halian, O.I. (2017). Osobystist shkoliara u vymirakh subiektnosti: istoryko-pedahohichniy dyskurs: monohrafiia [The personality of a schoolchild in the dimensions of subjectivity: historical and pedagogical discourse: monograph]. Drohobych, 360 p. [in Ukrainian].
4. Zakon Ukrainy “Pro osvitu” [The Law of Ukraine “On Education”]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>. (Accessed 17 Mar. 2025). [in Ukrainian].
5. Kontseptsiiia vykhovannia osobystosti v umovakh rozvytku ukrainskoi derzhavnosti [The concept of personality education in the conditions of development of Ukrainian statehood]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#Text> (Accessed 17 Mar. 2025). [in Ukrainian].
6. Kontseptsiiia hromadianskoho vykhovannia osobystosti v umovakh rozvytku ukrainskoi derzhavnosti [The concept of civic personality education in the conditions of development of Ukrainian statehood]. 2000. No. 22. [in Ukrainian].
7. Kontseptsiiia hromadianskoi osvity. Hromadianska osvita: navch. posib. [The concept of civic education. Civic education: teaching manual]. (Ed.). R. Artsyshevskiy, T. Bakka, I. Heiko et al. Kyiv, 2002. 151 p. [in Ukrainian].
8. Kremen, V., Sysoieva, S., Bekh, I., Voznesenska, O., Havrysh, N., Honchar, L., Zhurba, K., Ilin, V., Kanishevskaya, L., Kyrychenko, V., Reipolska, O. et al. (2022). Kontseptsiiia vykhovannia ditei ta molodi v tsyfrovomu prostori [The concept of raising children and youth in the digital space]. No. 4(2), pp. 1–30. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4206> [in Ukrainian].
9. Malynoshkevskiy, R. (2022). Diialnist Instytutu problem vykhovannia NAPN Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [The activities of the Institute of Educational Problems of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine under martial law]. *Bulletin of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*. No. 4(1). DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4131> [in Ukrainian].
10. Naukovo-praktychniy seminar “Pozashkilna osvita v umovakh viiny ta povoiennoho vidnovlennia” (28 kvitnia 2023 r.) [Scientific and practical seminar “Out-of-school education in conditions of war and post-war recovery” (April 28, 2023)]. Available at: <http://surl.li/izkqm> [in Ukrainian].
11. Nova ukrainska shkola. Kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly [New Ukrainian school. Conceptual principles of secondary school reform]. Available at: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (Accessed 14 Mar. 2025). [in Ukrainian].
12. Pantjuk, T., Bodak, V., Pantjuk, M. & Hamerska, I. (2021). Hlobalizatsiia ta intehtatsiia osvity Ukrainy yak indykatory yii optymizatsii ta rozvytku [Globalization and integration

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ ВИКОНАВСЬКИХ УМІНЬ УЧНІВ-КЛАРНЕТИСТІВ У ЗАКЛАДАХ ПОЧАТКОВОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

of Ukrainian education as indicators of its optimization and development]. *Youth & market*, No. 11–12 (197–198). pp. 6–12. [in Ukrainian].

13. Pantiuk, T., Pantiuk, M. & Myskiv, I. (2022). Osvita dlia staloho rozvytku yak indyktor suspilnoho postupu [Education for sustainable development as an indicator of social progress]. *Youth & market*, No. 9–10 (207–208). pp. 45–49. [in Ukrainian].

14. Pershyi ukrainskyi pedahohichnyi kongres [First Ukrainian pedagogical congress]. Lviv, 1938. 252 p. [in Ukrainian].

15. Psykholoho-pedahohichnyi suprovid osib, postrazhdalikh vid mihratsiinykh protsesiv v umovakh suchasnykh ukrainskykh reali: teoriia i praktyka [Psychological and pedagogical support of persons affected by migration processes in conditions of modern Ukrainian realities: theory and practice]. N. Skotna, M. Pantiuk, I. Halian et al. Drohobych, 2019. 202 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 19.03.2025

УДК 78.071:373.3.016:780.643.1

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.329083>

Роман Михаць, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музично-теоретичних дисциплін та інструментальної підготовки Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5111-4188>

Микола Михаць, магістр педагогічної освіти, викладач кафедри музично-теоретичних дисциплін та інструментальної підготовки Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-8187-1025>

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ ВИКОНАВСЬКИХ УМІНЬ УЧНІВ-КЛАРНЕТИСТІВ У ЗАКЛАДАХ ПОЧАТКОВОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто питання щодо проблем формування та вдосконалення виконавських умінь учнів-кларнетистів на початковому етапі навчання. Перевірено та апробовано поетапні методи навчання гри на кларнеті учнів-початківців. Проаналізовано особливості та методи роботи над формуванням і розвитком виконавського апарату учня-кларнетиста. З'ясовано та проаналізовано сучасний стан теорії та практики роботи над формуванням та розвитком виконавських умінь учня-кларнетиста. Визначено доцільні педагогічні рекомендації щодо формування і вдосконалення виконавських умінь учнів-кларнетистів на початковому етапі навчання у закладах початкової мистецької освіти.

Ключові слова: музичне мистецтво; музична освіта; педагог; учень; духові інструменти; кларнет; виконавський апарат; виконавські уміння; музичні здібності.

Лит. 9.

Roman Mykhats, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the Music-Theoretical Disciplines and Instrumental Training Department, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5111-4188>

Mykola Mykhats, Master of Pedagogical Education, Lecturer of the Music-Theoretical Disciplines and Instrumental Training Department, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-8187-1025>

THE SPECIFICS OF THE FORMATION OF CLARINET STUDENTS' PERFORMING SKILLS IN PRIMARY ART EDUCATION INSTITUTIONS

At the present stage of development of music education, special attention is drawn to the formation and improvement of instrumental and performing training of beginning musicians, one of the key elements of which is the formation of performing skills. The development and formation of a performing musician is a rather long and difficult process, the success of which depends on a phased and systematic approach to learning. In today's context, the role of primary art education institutions is of particular importance, as it is here that the foundation for the personal and professional development of young musicians is formed. The most effective way to involve children in the art of music is through their performance. It is during the practical performance of musical works that children's musical abilities are best and most effectively developed and improved, and their preferences and interests are formed. At the initial stages of learning, it is very important to instill love and interest in the art of music, in particular in playing a musical instrument and the desire to perform in front of an audience, because without this, the student's further path to higher music education becomes almost impossible. The article deals with the formation and improvement of clarinet students' performance skills at the initial stage of training. The article tests and approbates the step-by-step methods of teaching clarinet playing to beginners. The peculiarities and methods of work on the formation and development